

## MODIN

znajduje się na mozaikowej mapie z → Madaby (*Modeim he nyn Moditha* – M., a obecnie Moditha).

M. było rodzinnym miastem rodu → Machabeuszy (1 Mch 2,1; 16,4; 2 Mch 13,14) i stałym miejscem grzebania jego członków (1 Mch 13,25-30); w M. → Matatiasz, kapłan z pokolenia Jojariba (1 Mch 2,1; por. Ne 12,6,19; 1 Krn 24,7; FlavAnt 12,6,1), wznicił powstanie zw. machabejskim (1 Mch 2,15-58; FlavAnt 12,6,2; FlavBJ 1,1,3); po jego śmierci → Juda Machabeusz, który objął dowództwo nad powstaniem, rozbił w pobliżu M. obóz przed walką z oddziałami króla Antiocha V Eupatora (2 Mch 13,14); później synowie Szymona, Juda i Jan, odpoczywali w M. przed zwycięską walką z Kendebajosem (1 Mch 16,4).

W rodzinnym grobowcu Machabeuszy w M. zostali pochowani: Matatiasz (1 Mch 2,70), jego żona (1 Mch 13,28), synowie Juda (1 Mch 9,19) i Jonatan (1 Mch 13,25); po śmierci Jonatana Szymon Machabeusz wznosił wspaniały monument oraz 7 piramid nad grobami członków rodu; budowla była widoczna z daleka od strony M. Śródziemnego (1 Mch 13,27-30; por. Euzebiusz z Cezarei *Onomasticon* 132,16); obecnie zachowały się pozostałości grobowców wykutych w skale.

L. Heidt, DB IV 1180-1187 (bibliogr.); J. Obermann, *The Sepulchre of the Maccabean Martyrs*, JBL 50(1931) 250-265; F. Gryglewicz, *Księgi Machabejskie. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, PST VI 4; A.F. Rainey, *The International Standard Bible Encyclopedia*, GrR 1995, III 399; *Pierwsza i druga Księga Machabejska*, Lb 2001.

Stefan Szymik

**MODLIBORZYCE**, wieś, parafia i dekanat w diec. sandomierskiej.

Początki M. związane są z pobliską Słupią Dłutową (obecnie Słupie), wzmiankowaną w źródłach 1325, której właściciel Stanisław Wiotowski uzyskał 1631 od króla Zygmunta III Wazy przywilej na założenie miasta prywatnego (proces lokacyjny trwał do 1642); podczas powstania styczniowego został zorganizowany tu przez dziedzica Wolicy Ignacego Solmana oddział powstańczy, rozbiti nast. przez sotnię kozaków dońskich; w wyniku represji popowstaniowych M. utraciły 1869 prawa miejskie; w okresie międzywojennym z inicjatywy prob. Stanisława Rybki powstały w M.: oddział PCK (1934), Kasa Stefczyka (1934) oraz Spółdzielnia Społeczno-Handlowa (1937); ponadto istniały – Związek Strzelecki i Stowarzyszenie Młodzieży Wiejskiej; 1939 osadę 2-krotnie zbombardowano; w okresie okupacji działały tu organizacje konspiracyjne: SZP, ZWZ, POZ „Raclawice”, NSZ, AK, BCH, AL.

Parafia Wniebowzięcia NMP w Słupi Dłutowej istniała przed 1325, wzmiankowana w spisach świętopietrza, a o jej uposażeniu wspomina 1412; w XVII w. funkcjonowały przy niej szkoła, biblioteka i przytułek dla ubogich; ponadto od 1704 działało Bractwo Różańcowe (mające swoją kaplicę z obrazem *MB Różańcowa*), a w okresie międzywojennym – wiele organizacji i stowarzyszeń kośc., m.in. Akcja Katolicka, Katolickie Stow. Młodzieży.

Obecny murowany kościół św. Stanisława Bpa i Męczennika został wzniesiony 1644-64 na miejscu starszego, drewnianego (dzięki fundacji stolnika bełskiego Wiotieskiego), konsekrowany 1668 przez bpa krak. M. Oborskiego; 1775 wybudowano barok., 2-kondygnacyjną dzwonnice (ufundowaną przez Kaspra Borowskiego); kościół wielokrotnie remontowany w XIX i XX w. jest 1-nawowy, w kształcie krzyża, orientowany, z 2 kaplicami i zakrystią; jego wyposażenie pochodzi z XVIII i XIX w.; w drewnianym ołtarzu gł. znajdują się obrazy *MB Wniebowzięta* i *Św. Stanisław Bp*, a w bocznych: *Św. Antoni Padewski*, *Św. Mikołaj* i *Św. Józef*; polichromia kościoła została wykonana 1959-60 przez Antoniego Chrzanowskiego i Stanisława Jankowicza; na uwagę zasługują także 8-głosowe organy z 1905, zbudowane przez Stanisława Jagodzińskiego.

Do dekanatu M., utworzonego 1993 przez bpa W. Świrzawskiego, należy 12 parafii: Aleksandrówka, Batorz, Błazek, Brzeziny Stojeszynskie, Huta Józefów, M., Otrocz, Piłatka, Potok Stany, Potok Wielki, Wierzchowiska oraz Zdzilowice.

W M. istniała synagoga z ok. 1760, z kamienia, na planie prostokąta, będąca własnością mieszkającej tu od XVII w. ludności żyd. (po zniszczeniach wojennych odremontowana 1957-65 i przeznaczona na gminny ośrodek kultury); przywzięta przez Niemców 1940 do M. Żydzi wiedeńscy (ok. 1000) oraz miejscowi zostali 1942 wywiezieni do Zaklikowa, a nast. do obozu zagłady w Bełżcu.

SGKP VI 565-567; MPT I 165; SzmS (1994) 198-216, (1997) 234-250; KZSP VIII z. 7; T. Glinka, A. Walenciak, P. Walenciak, *Małopolska Północno-Wschodnia. Przewodnik*, Wwa 2000, 255-256; Z. Baranowski, *Rys historyczny miejscowości powiatu janowskiego*, Szafeja (2001) 171; tenże, *Modliborzycze*, Rola (2002) z. 1, 6; J. Brzozowski, *Parafia M.*, tamże 3; B.S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, Kr 2002 IV (passim); S. Tylus, *Duszpasterze M. w latach 1756-1836 (w świetle materiałów metrykalnych)*, RTK 50(2003) z. 4, 197-206; A. Bata, H. Lawera, *Gmina M.*, Krosno 2005 (bibliogr.); W. Kapeć, *Przemiany konstrukcyjno-brzmieniowe w budownictwie organowym na terenie diecezji lubelskiej 1805-1939*, Lb 2008 (passim).

Stanisław Tylus

**MODLIBORZYCE**, wieś i parafia w dek. opatowskim w diec. sandomierskiej. M., wzmiankowane w *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae* J. Długosza, lokowano na przełomie XIII i XIV w.; od 1795 było w zaborze austr., od 1809 w Księstwie Warsz., a po 1815 w Królestwie Pol.; 1863 działał tu oddział powstańczy M. Langiewicza; w czasie okupacji hitlerowskiej mieszkańcy M. założyli organizację konspiracyjną (m.in. Chłopską Organizację Wolności Raclawice, oddziały Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej). W średniowieczu benedyktyni ze Świętego Krzyża wzniesli między Łągowem i Opatowem kapliczkę, dając początek osadzie M. i najstarszemu kościołowi św. Benedykta; przed 1326 utworzono tu parafię; 1444 kaplicę powiększył i rozbudował o murywaną nawę Bartłomiej z Opatowa; obecny kościół par. zbudowali benedyktyni ok. 1470 na wzór świątyni św. Michała w Nowej Słupi; 1896 został on powiększony, a po spaleniu 1944 odbudowany 1949-63 staraniem ks. Zygmunta Wrońskiego oraz ks. Władysława Rączkiewicza.

SGKP VI 565-567; SzmS (1994) 236-237, (1997) 270-271, (2005) 74; T. Glinka, A. Walenciak, P. Walenciak, *Małopolska Północno-Wschodnia. Przewodnik*, Wwa 2000, 403.

Marek Robert Górniak

**MÖDLING**, miasto k. Wiednia (1938-54 jego dzielnica) z werbistowskim ośrodkiem mis. Sankt Gabriel.

Pierwsza wzmianka archiwalna o M. pochodzi z 8 IX 903 (tzw. *Codex Lonsdorfianus*); 907 osada została zniszczona; jej rozwój nastąpił dopiero po 955 (zwyceństwo Ottona I Wielkiego nad wojskami węg.); od X w. M. należało do dynastii Babenbergów, a po 1236 – Habsburgów; 1343 otrzymało prawa targowe (od 1458 z własnym herbem), a 18 XI 1875 – miejskie; z 1113 pochodzi wzmianka o parafii St. Martin, związanej z bened. klasztorem w Melk i należącej do diec. pasawskiej, a od 1475 – wiedeńskiej; 1443-53 wybudowano późnogot. Spitalkirche, a 1454-1523 w miejscu poprzednich 6 świątyni – nowy, parafialny St. Othmarkirche (halowy, bez wieży; 1529 i 1683 zniszczony przez Turków, odbudowywany 1625-63, 1690).

M. i jego okolice zostały objęte reformacją już ok. 1527, wypartą na przełomie XVI i XVII w. przez kontrreformację; wpływ protest. datuje się znów po 1830; 1875 erygowano tu samodzielną parafię ewang. z nowym kościołem; katolicy i ewangelicy wydają gazetkę informacyjną „Kirche in M.”.

W 1889 dzięki staraniom Arnolda → Janssena powstał w M. dom mis. z seminarium filoz.-teol. (1914 liczyło 400 alumnów); 1892 rozpoczęto budowę Heilig Geist Kirche, który 1900 został konsekrowany przez bpa mis. J.B. von Anzera SVD, 1912-14 rozbudowany m.in. o 2 wieże 41-metrowe, a 1979 poddany gruntownej renowacji i akomodacji do wytycznych Soboru Wat. II, wg projektu architekta Heima Widtmanna z Grazu; werbistowski kompleks St. Gabriel tworzą: kościół Heilig Geist Kirche, dom mis. (Missionshaus St. Gabriel), rekolekcyjny i edukacyjny (Exerziten- und Bildungshaus St. Gabriel) z seminarium duch. (1972 podniesione do

rangi wyższej szkoły teol. na prawach państw., a 1985 afiliowane do Urbanianum), drukarnią, wydawnictwem czasopism („Stadt Gottes”, „Weite Welt”) i kalendarzy (*Michaelskalender*, *Tischkalender*), mis.-etnogr. muzeum (Missions-Ethnographisches Museum St. Gabriel) z eksponatami z Afryki, Ameryki Łac., Chin, Filipin, Indii, Indonezji, Japonii, Papui-Nowej Gwinei, a także międzynar. centrum młodzieżowym (Weltdorf St. Gabriel); St. Gabriel było scholastykatem zgromadzenia oraz miejscem badań nauk. w zakresie etnologii, historii religii i misjologii; 1925 mieszkało w nim ok. 600 braci, księży i alumnów; 1895-1938 działał tu etnolog i historyk religii W. → Schmidt, założyciel międzynar. czasopisma → „Anthropos” i Anthropos Institut (1931, jego dyr. do 1954); z ośrodkiem związani byli nadto m.in. M. → Gusinde, W. → Koppers, P. → Schebesta i J. Thaurer; 1941-45 St. Gabriel było zajęte przez nazistów (z wyjątkiem kościoła, któremu kard. Th. Innitzer przypisał chwilowo funkcję świątyni par.); od 1975 działalność naukowa ośrodka (Theologische Hochschule) koncentrowała się (oprócz misjologii) także na badaniach dotyczących in. religii; 1991 powstał tu zał. przez Andreasa Bsteha Religionstheologisches Institut, który zorganizował 6 sympozjów i 6 rel.-teol. akademii na temat hinduizmu, buddyzmu i islamu, a także przy współpracy z byłym austr. ministrem spraw zagr. Aloisem Mockiem 2 międzynar. chrześcijańsko-islamskie konferencje w Wiedniu (1993, 1997), 3 irańsko-austriackie konferencje (Teheran 1996, Wiedeń 1999, Teheran 2003) oraz 4 sesje nauk. Vienna International Christian-Islamic Round Table („VICIRoTa” 2000, 2002, 2004, 2006); 2000 istniejące w M. międzynar. seminarium duch., które wykształciło 3000 misjonarzy, przestało istnieć z powodu małej liczby powołań, a alumni odbywają obecnie studia na Wydz. Teologicznym uniw. w Wiedniu.

W M. studiowali także pol. werbiści, m.in. A. → Liguda, S. → Łysik, F. → Zapłata, Stanisław → Kubista i → Ludwik Mzyk.

*Die Stadt M.*, Mödling 1933; Tomek II (passim); M. Seger, *Der Raum M. I-II*, W 1972; NEBritMic VI 962; W.P. Schwetz, J. Pradel, *M. Politischer Bezirk M.*, w: *Die Städte Niederösterreichs*, W 1976, II 287-303; *Historia Societatis nostrae*, R 1981 (*Historia naszego Zgromadzenia*, Pieniężno 1988 passim); K. Gutkas, *Geschichte Niederösterreichs*, W 1984 (passim); G. i I. Walder, *Das alte M. I-II*, W 1992-94; G. i I. Walder, *Mödlinger Geschichte*, Mödling 1995; *Brockhaus. Die Enzyklopädie*, L 1998<sup>20</sup>, XV 23; J. Alt, *Arnold Janssen. Lebensweg und Lebenswerk des Steyler Ordensgründers*, Nettetal 1999 (*Arnold Janssen. Życie i dzieło*, Wwa 2002, 193-197, 379-397); *Britannica*, Pz 2002, XXVII 104; WEPN XVII 560; *Der Bezirk M. Alte Ansichten und Bücher*, St. Pölten 2007.

Stanisław Józef Koza, Andrzej Pietrzak

**MODLITEWNIK**, książka zawierająca modlitwy związane z prywatną pobożnością, m.in. teksty liturg. (początkowo w języku łac.), fragmenty katechizmu, modlitwy przygotowujące do przyjęcia sakramentów (zwł. spowiedzi i komunii), oraz przeznaczone do odmawiania w różnych sytuacjach życiowych, pieśni rel., dawniej także kalendarz i ilustracje odnoszące się do tajemnic wiary.

Wzmiankowany w IV w. eucharologion → Serapiona z Thmuis jest raczej sakramentariuszem zawierającym teksty liturg.; w pierwszych wiekach chrześcijaństwa prawdopodobnie korzystano w pobożności prywatnej i liturg. z indywidualnych zbiorów psalmów, hymnów i pieśni; we wczesnym średniowieczu do m. wprowadzono litanie, *Credo*, skrócone oficjum lub jego części, → oficjum małe o NMP; często do modlitwy używano → psalterzy, m.in. z Utrechtu (przed 834), Lotara II (ok. 845), Karola II Łysego (przed 869), 2 z opactwa Sankt Gallen (ok. 872 i 883) oraz króla Alfreda Wielkiego; w czasach karolińskich funkcję m. pełniły zbiory zawierające opis męki Pańskiej wg 4 ewangelistów, kodeks zw. *Book of Cerne* z opactwa w Cerne Abbas (m.in. z modlitwami do św. Patryka oraz pomocami do rachunku sumienia); w praktykowaniu codziennej modlitwy osobistej korzystano z m. *Libellus precum* z opactwa we Fleury (teksty modlitw ojców Kościoła), m. Ottona III, zbioru Alkuina *De psalmodium usu* oraz *Officia per ferias*.

Od XIII w. używali m. zakonnicy niezobowiązani do modlitwy w chórze; zawierały one skrócone oficja ku czci NMP, świętych, Krzyża Świętego, Ducha Świętego, wybór psalmów, oficjum małe za zmarłych, nabożeństwo do 15 radości Matki Bożej; powstawały wówczas m. bogato iluminowane i ozdobione → miniaturami, przeznaczone dla królów, książąt i ludzi mających.

Do rozpowszechnienia m. przyczyniło się wynalezienie druku; we Francji i Anglii dominowały m. typu *Horae*, zaś w Niemczech *Hortulus animae* (→ hortulus); zawierały one m.in. kalendarz, małe oficjum o NMP, opis męki Pańskiej z 1 lub z 4 *Ewangeli*, psalmy pokutne, *Litanie do Wszystkich Świętych*, modlitwy do Trójcy Świętej, ku czci świętych (często z antyfonami, wersetami i responsoriami pochodzącymi z ksiąg liturg.) oraz oficjum za zmarłych; z odmawianiem tych modlitw i praktyką nabożeństw (gł. do męki Pańskiej) związane były odpusty; samowolne umieszczanie przez wydawców informacji o warunkach ich uzyskania prowadziło często do poważnych nadużyć.

W okresie reformacji wydawano m. na podstawie *Horae* oraz *Hortulus animae*; M. Luter wprowadził na terenach niemieckojęzycznych *Gebetbuch*, zaś król Henryk VIII w Anglii *Primer*; rozwój protestantyzmu m.in. w Niemczech, Francji i Holandii spotkał się z reakcją Kościoła kat. polegającą na cenzurowaniu wszystkich druk. m. (1571 pap. Pius V powołał Kongr. Indeksu), a także na wzmożonej działalności apost. (formacyjnej) jezuitów, gł. Piotra Kanizjusza (wydał zbiór modlitw dla studentów *Lectiones et preces ecclesiasticae*, Ig 1556; *Beicht und Communionbüchlein*, 1567); autorami m. byli również F. Veron i Simon Verepaeus; oprócz modlitw zawierały one podstawowy wykład prawd wiary katolickiej.

W XVII w. we Francji wyd. został m. *Paroissien* z tłumaczeniami tekstów liturg., gł. mszy, niesporów niedzielnych i świątecznych, epistoły oraz *Ewangeli*, poradami dotyczącymi słuchania mszy, przygotowania do spowiedzi i komunii; w tym okresie w Niemczech był używany przekład m. *Paradisus animae* oraz *Coeleste palmetum*, zaś w Anglii *The Garden of the Soul* bpa R. Challonera.

W XIX w. nastąpił powrót do m. związanych z pobożnością liturg., łączonych pod wpływem środowisk protest., ze śpiewnikami.

W wyniku reformy liturg. dokonanej przez Sobór Wat. II (KL 100) rolę m. przejęła liturgia godzin, dostosowana również do potrzeb wiernych; nie doprowadziło to jednak do zaniku m.; ich cechą charakterystyczną jest uwzględnianie wrażliwości człowieka i współcz. języka; zawierają one odniesienia do aktualnego nauczania Kościoła; wydawane są m. przeznaczone dla określonych miejsc pielgrzymkowych oraz (coraz liczniejsze) m. dla różnych grup społ., zwł. dla dzieci przystępujących do I komunii świętej.

W P o l s c e – funkcję m. pełniły psalterze (*Psalterz trzebnicki*, *Psalterz floriański*); rękopiśmienne m. pergaminowe, pochodzące w większości z pracowni S. Samostrzelnika, należały m.in. do Aleksandra Jagiellończyka (Kr 1491), Władysława III Warneńczyka (XV w.), K. Szydłowieckiego (Kr 1524), Zygmunta I Starego (Kr 1524), Bony (Kr 1527), W. Gasztołda (Kr 1528); od 1513 wydawano przekłady *Hortulus animae* pt. *Raj duszny* autorstwa Biernata z Lublina, wiążące pobożność lud. z liturgią, zwł. z mszą, a także *Skarb duszny* (Kr 1543) i *M. krakowski* (Kr 1579) nawiązujący do dawnych *Horae*; ważną rolę odegrały zbiory modlitw P. Skargi, J. Wujka oraz *Harfa duchowna* M. → Laterny z licznymi elementami pochodzącymi z tradycji patryst.; w okresie reformacji m. zostały połączone z kancjonałami (→ kancjonał); na uwagę zasługują zbiory modlitw J. Seklucjana (Krl 1559), K. Kraińskiego (Wl 1601), Jana Stońskiego (Raków 1633); powsz. rozwój pobożności lud. odwołującej się bardziej do uczucia niż do źródeł liturg. jest obecny w m. wydanym 1647 przez J.A. Gorczyńską; na podstawie niem. *Gotteslob* ukazał się